

LBRIS

We know
books

Radu-Alexandru Cucută

Teoriile revoluției între explicație și înțelegere

INSTITUTUL EUROPEAN
2024

Cuprins

Introducere / 7

Capitolul 1. Clasificările teoriilor revoluției / 11

Elemente de clasificare a teoriilor revoluției / 11

Revoluții contingente și revoluții inevitabile – Chalmers Johnson / 11

Prima clasificare cronologică – Shmuel Eisenstadt / 14

Ideal-tipurile teoretice – Charles Tilly / 16

Individualism, procese și suveranitatea multiplă – Roderick Aya / 18

Dominația structuralistă – James Jasper și Jeff Goodwin / 20

Clasificarea teoriilor structurale – Timothy Wickham-Crowley / 25

Clasificarea generațională – Jack Goldstone și John Foran / 27

Limitele clasificărilor / 34

Explicarea și înțelegerea revoluției / 38

Capitolul 2. Primele demersuri de analiză a revoluțiilor / 45

Problemele Vechiului Regim – Alexis de Tocqueville / 45

Ciclicitatea crizelor regimului – Brooks Adams / 48

Abordarea psihologică – Gustave Le Bon / 49

Capitolul 3. Istoria naturală a revoluțiilor / 53

Revoluția ca fenomen natural – Lyford Edwards / 53

Anatomia Revoluției / 63

Capitolul 4. A doua generație de teorii ale revoluției – decalaje, sisteme și funcții / 73

Funcționalitatea conflictului social / 73

Teoria deprivării relative / 75

Revoluția ca funcție sistemică / 78

Sinteza între teoria deprivării și teoria funcționalistă / 91

Revoluția ca violență politică / 93

Abordarea freudiană / 107

Capitolul 5. Deschiderea către înțelegere / 115

Capitolul 6. Generația a treia – curentul structuralist / 125

Precursorii curentului structuralist / 126

Revoluția și transformarea civilizațiilor / 131

Explicarea revoluțiilor sociale – Theda Skocpol și criticii săi / 142

Teoria procesului și oportunității politice / 151

Structuralism și alegere rațională / 164

Capitolul 7. Generația a patra – depășirea structuralismului / 173

Reinventarea explicației / 173

Revoluții spontane, planificate și negociate / 183

Rediscutarea culturii / 185

Revoluție și demografie – Jack A. Goldstone / 192

Rolul culturilor politice de rebeliuni și rezistență / 203

Clasele sociale și revoluția / 209

Problemele agenței și ale înțelegerii / 213

Capitolul 8. Teoriile revoluției – dinamica între explicație și înțelegere.

Direcții de dezvoltare / 225

Interpretarea „hărții” teoriilor revoluției / 225

Trivializare, tautologii și identificări post-factuale – problemele studiului revoluțiilor / 231

Elementele unei teorii alternative a revoluției / 234

Revoluție și modernitate. Amprenta temporală a revoluției / 235

Reconsiderarea unor perspective teoretice / 242

O teorie a înțelegerii holiste a revoluției / 254

Concluzii / 261

Bibliografie / 267

Index / 275

*Capitolul 1***Clasificările teoriilor revoluției****Elemente de clasificare a teoriilor revoluției**

Capitolul de față încearcă să treacă în vedere cele mai importante formule de clasificare a teoriilor revoluțiilor. El pornește astfel de la distincția dintre revoluții contingente și revoluții inevitabile, pentru a discuta apoi principalele elemente ce definesc clasificarea cronologică a lui Shmuel Eisenstadt. Ideal-tipurile teoretice propuse de Charles Tilly sunt investigate, o importantă atenție fiind apoi acordată perspectivei lui Rod Aya cu privire la suveranitatea multiplă. Importanța teoriilor structurale și distincțiile operate în interiorul acestui grup sunt de asemenea investigate în prezentul capitol, un loc important fiind acordat clasificării realizate de Timothy Wickham-Crowley, care încearcă să aducă în discuție rolul factorilor culturali și al agenților în dinamica proceselor revoluționare. Capitolul insistă însă cel mai mult asupra perspectivei generaționale, probabil cea mai influentă formă de clasificare a teoriilor revoluției. La finalul secțiunii prezente, voi încerca să prezint un model alternativ, bazat pe distincția dintre explicație și înțelegere, pe de o parte, respectiv holism și individualism metodologic, pe de altă parte. Clasificarea propusă are avantajul clarității suplimentare, oferind potențialul unor distincții mai coerente între diferitele perspective teoretice. În același timp, ea arată și că multe dintre dezbaterile dintre grupurile de teorii presupun de fapt dispute în interiorul aceleiași paradigme, o mare parte a diferențelor având, de fapt, o relevanță epistemică mult mai redusă.

Revoluții contingente și revoluții inevitabile – Chalmers Johnson

Deși nu este neapărat cea mai elaborată încercare de clasificare a teoriilor revoluțiilor, demersul lui Chalmers Johnson este unul relevant pentru modul în care teorii succesive ce se înscriu în tradiția explicației holiste, împărtășind numeroase premise despre caracteristicile revoluției și ale revoluționarilor, ajungând deseori și la același concluzii, sunt interpretate drept teorii paradigmatic diferite, care aduc în prim plan numeroase controverse și puncte de diferențiere.

Johnson pornește de la distincția între viziuni ale revoluției care subliniază caracterul ei inerent (în descendență hobbesiană – oamenii se revoltă atunci când nivelul coerciției scade) și teorii care subliniază aspectul contingent al revoluției, fenomen cu potențial disruptiv major, care intervine în condiții de dezorganizare socială și anomie¹. Johnson distinge astfel patru categorii de teorii ale revoluției – teorii care privilegiază rolul actorului, teorii structurale, teorii conjuncturale și teorii ale procesului politic. Teoriile care privilegiază rolul actorului se concentrează asupra problemei autorilor și circumstanțelor în care aceștia comit acte revoluționare². În viziunea acestor teorii, situațiile sociale impersonale joacă un rol determinant în orientarea eforturilor unor actori care ar fi recurs oricum la acte de conduită antisociale. Pentru Johnson, ele eșuează în a explica situațiile revoluționare și recursul la violență/rezultatele revoluției, aducând însă informații cu privire la tensiunile dintre clasa conducătoare și masa populației și explicații cu privire la proveniența liderilor revoluționari din afara grupurilor pentru care pretind că acționează³. Teoriile care privilegiază rolul actorului se subdivid la rândul lor în teorii derivate din teoria personalității din literatura psihanalitică și teorii centrate în jurul ipotezei frustrare-agresiune. În opinia lui Johnson, una dintre principalele probleme care afectează acest grup de teorii este reprezentată de imposibilitatea realizării în baza lor a unei comparații trans-culturale⁴.

Teoriile structurale, categorie în care îi încadrează pe Huntington, Moore și Skocpol drept principali reprezentanți, sunt pentru Johnson exact opusul primei categorii – orice grup de indivizi aflați în aceleași condiții neobișnuite vor reacționa identic⁵. Teoriile structurale ignoră, din perspectiva lui Johnson, rolul factorilor culturali. Un alt merit al acestui grup de teorii, din perspectiva lui Johnson, este dat de capacitatea lor de a explica de ce unele revoluții sunt mai importante decât altele⁶.

Johnson crede că faptul că aceste teorii ignoră procesul propriu-zis al revoluției, care, de exemplu, în cazul lui Skocpol, ar putea releva diferențe majore și semnificative între cele trei revoluții studiate (Franța, Rusia, China), ceea ce le face să devină „dogmatice și lipsite de nuanțe”⁷, deși pot aduce în prim-plan probleme teoretice semnificative (rolul și condițiile modernizării, de exemplu, în demersurile lui Huntington și Barrington Moore).

¹ Chalmers Johnson (1982), *Revolutionary Change*, Stanford: Stanford University Press, pp. 169-170.

² Johnson, *Revolutionary Change op.cit.*, p. 170.

³ Johnson, *Revolutionary Change op.cit.*, p. 171.

⁴ Johnson, *Revolutionary Change op.cit.*, p. 173.

⁵ Johnson, *Revolutionary Change op. cit.*, p. 173.

⁶ Johnson, *Revolutionary Change, op. cit.*, p. 173.

⁷ Johnson, *Revolutionary Change, op. cit.*, p. 177.

Teoriile conjuncturale constituie pentru Johnson main-stream-ul studiilor despre revoluție, fiind o tentativă de combinare a primelor două categorii și un demers de depășire a dilemei agent-structură. Teoriile conjuncturale folosesc astfel atât variabile ale teoriilor care privilegiază rolul agentului pentru a explica originea și cauzele legitimității unei anumite mișcări, sau, dimpotrivă, reticența membrilor elitei sau a populației de a adera la ea, cât și variabile structurale, cum ar fi, de exemplu, „conductivitatea structurală” descrisă de Neil Smelser⁸, pentru a arăta cum și de ce această mișcare poate deveni una revoluționară⁹. Johnson consideră că propriul demers teoretic se înscrie în această linie, alături de cel al lui Neil Smelser. Un alt punct major al importanței acestei categorii este preocuparea lor pentru a defini revoluția, violența sau schimbarea revoluționară ca părți ale unor genuri conceptuale mai extinse (sistemul social, interacțiunea conflictuală, schimbarea socială). De asemenea, teoriile contingenței încearcă să descrie procesul revoluționar și etapele prin care o revoluție trece. Din această perspectivă, Brinton devine pentru Johnson un reprezentant marcant al teoriilor conjuncturale, datorită încercării sale de a descrie etapele prin care trece revoluția, deși formulează rezerve cu privire la concluziile lui Brinton, viciate, crede Johnson, de selecția neparcimonioasă a cazurilor¹⁰. Concluzia lui Johnson este că teoriile conjuncturale trebuie dezvoltate postulând, așa cum încearcă în *Revolutionary Change*, un model al revoluției care este asimilabil reacției în lanț sau unei reacții chimice normale: combinația precisă a unor elemente în condiții cunoscute de către observator duce la producerea revoluției¹¹.

A patra și cea din urmă categorie observată de către Johnson este reprezentată de teoriile procesului politic. Definiția pe care Johnson o dă acestor teorii este însă relativ diferită de modul în care ea este întrebuintată în cercetările subsecvente¹² – Johnson îl ignoră de exemplu complet pe Tilly, a cărui lucrare despre mișcări sociale și mișcări revoluționare nu se găsește nici măcar în bibliografia *Revolutionary Change*. Pentru Johnson, teoriile procesului politic sunt cele care pleacă de la premisa că orice situație socială este de fapt o suită de interacțiuni și opțiuni strategice ale actorilor sau participanților, a căror combinare modifică subsecvent radical situația socială inițială, dând naștere unui nou set de dileme, opțiuni și interacțiuni strategice. Marele avantaj al

⁸ Pentru conceptul de „conductivitate structurală” a se vedea Neil J. Smelser (1962), *Theory of Collective Behavior*, Londra: Routledge & Kegan.

⁹ Johnson, *Revolutionary Change*, op. cit., pp. 180-181.

¹⁰ Johnson, *Revolutionary Change*, op. cit., p. 182.

¹¹ Johnson, *Revolutionary Change*, op. cit., p. 182.

¹² Jeff Goodwin, James M. Jasper (2004), „Caught in a Winding, Snarling Vine: The Structural Bias of Political Process Theory” în Jeff Goodwin, James M. Jasper (editori), *Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion*, Boulder, Oxford, New York, Toronto: Rowman & Littlefield Publishers Inc., pp. 3-5.

acestui grup de teorii ar fi reprezentat de posibilitatea lor de a completa descoperirile teoriilor conjuncturale și de a explica modul în care iau naștere consecințele neașteptate ale interacțiunii principalilor participanți. Modelele de dezvoltare a acestei linii teoretice sunt oferite atât de analiza istorică (în măsura în care există date disponibile pentru identificarea și evaluarea contingențelor), cât și de teoria jocurilor și procesele Markov, în care probabilitatea producerii unui eveniment este dependentă de probabilitatea producerii unui eveniment anterior¹³.

Prima clasificare cronologică – Shmuel Eisenstadt

Eisenstadt la rândul său observă existența a două mari abordări de studiu al revoluțiilor¹⁴ – „istoria naturală a revoluțiilor moderne”, care este preocupată în principal de identificarea etapelor procesului revoluționar și teoriile structuraliste, la nivelul cărora distinge trei tipuri de abordări. Pentru Eisenstadt însă grupul teoriilor „naturaliste” este mult mai variat decât încearcă să demonstreze Goldstone și Foran – teoreticienii deprivării relative sunt considerați ca făcând parte din aceeași categorie cu „istoricii naturali”, în special din cauza accentului comun pus pe problema rolului cauzal al nemulțumirii. De asemenea, accentul pus pe explicarea violenței colective face ca Eisenstadt să opereze o clasificare epistemologică net diferită de modelul generațional ulterior: Gustave Le Bon și Gurr devin membri ai aceluiași grup de teoreticieni înrudiți, care reușește să îi înglobeze concomitent și pe autorii interesați de rolul experienței revoluționare, precum John Dunn sau André Decoufflé¹⁵.

Din punctul meu de vedere clasificarea este cel puțin problematică. Eisenstadt încearcă și el practic să creeze un curent teoretic rezidual în care își găsesc locul „restul” teoreticienilor, în cazul de față cei care nu abordează, crede Eisenstadt, revoluția dintr-o perspectivă structuralistă. Marea majoritate a teoriilor care se revendică de la curentul naturalist fac în mare parte încercări de explicare holistă a revoluției, pornind, de regulă, de la premise funcționaliste – societatea ca sistem, revoluția ca funcție extraordinară a sistemului, la fel ca și teoriile structurale pe care Eisenstadt le discută separat. De altfel, în lipsa unui criteriu evident care să facă diferența între curentul structuralist și restul teoriilor, criteriile precise rămân un puzzle intelectual care trebuie descifrat de către cititor.

¹³ Johnson, *Revolutionary Change*, op. cit., p. 186.

¹⁴ S. N. Eisenstadt (1978), *The Revolution and the Transformation of Societies. A Comparative Study of Civilization* New York: The Free Press, p. 6.

¹⁵ Vezi Capitulul 5, „Deschiderea către înțelegere”, din prezentul volum.

Este evidentă natura cronologică a diviziunii – prima abordare include cărțile publicate până în deceniul „structuralist” (anii ’70). Cu toate acestea, identificarea unor legături prezumtive între teoriile alternative este relevantă nu atât pentru ineficiența poziției meta-teoretice a lui Eisenstadt sau a viziunii sale despre epistemologia domeniului, ci mai degrabă din perspectiva premiselor comune care stau la baza multor teorii ale revoluției considerate diametral opuse sau incompatibile. Astfel, pentru Eisenstadt devine ușor de determinat influența psihologiei asupra teoriei revoluției, dar de fapt uniformitatea atribuită acestui curent teoretic este mai mult decât înșelătoare. Le Bon este într-o mai mare măsură o influență pentru Pettee, Edwards și Brinton - după cum voi încerca să arăt, Brinton face parte din această categorie exclusiv datorită proximității sale cronologice - decât pentru Gurr, pentru care există un singur set de regularități psihologice, adiacente poziției structural-funcționaliste abordată în viziunea sa teoretică. Gurr, de asemenea, se consideră net distinct de „istoricii naturali”, subliniind indirect ceea ce reprezintă pentru el caracterul neștiințific al demersurilor acestuia: nu cuprind ipoteze testabile, studiază un număr limitat de cazuri, ceea ce le reduce valoarea de instrumente de analiză comparată, nu dezvoltă o metodologie aplicabilă cazuisticii studiate¹⁶.

Teoriile structurale merg pentru Eisenstadt în trei direcții – identificarea cauzelor psiho-sociale care determină nemulțumirile oamenilor și, implicit, participarea acestora la mișcări de protest sau la acte de violență politică - este relevant în acest context că descrierea făcută de Eisenstadt teoriei lui Skocpol pare a fi mai degrabă una pe măsura teoriei lui Gurr; a doua direcție este studiul crizelor regimurilor și a conflictelor interne, condiții care ar trebui pentru autorii din acest sub-curent să ilustreze contradicțiile interne ale regimului, crede Eisenstadt. Al doilea curent se suprapune parțial cu al treilea – indentificarea condițiilor din sfera politică ce fac posibilă revoluția¹⁷.

¹⁶ Ted Robert Gurr (1970), *Why Men Rebel*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, p. 17.

¹⁷ Eisenstadt, *The Revolution and the Transformation*, *op. cit.* p. 6.

Ideal-tipurile teoretice – Charles Tilly

Tilly abordează mult mai puțin sistematizat problema clasificării teoriilor despre revoluție – fără a își propune direc un asemenea demers, el identifică o serie de „ideal-tipuri” în explicarea revoluțiilor, în fapt, macro-modele ale schimbării sociale, propunând modelul său ca alternativă sintetică la acestea. Astfel, Tilly identifică cinci astfel de explicații: perspectiva marxistă, milliană, durkheimiană și weberiană asupra revoluției, cărora li se adaugă reinterpretarea marxistă, concretizată prin referiri în mare parte non-critice la Barrington Moore și Eric Wolf¹⁸ și propriul său model - anti-durkheimian, marxist, „indulgent câteodată în raport cu Weber” și „câteodată încrezător în Mill”¹⁹.

În opinia sa, analiza lui Marx despre Revoluția Franceză de la 1848²⁰ reprezintă punctul de reper al interpretării marxiste. O coaliție a proletariatului parizian, micii burghezii și o fracțiune reformistă a marii burghezii acționează pentru realizarea revoluției, dar baza de clasă a fiecărui participant limitează viziunea și viabilitatea coaliției, care se dezintegrează și pierde teren în fața unei coaliții conservatoare, care stă la originea celui de-Al Doilea Imperiu²¹. Pentru Tilly, analiza marxistă este de fapt un larg proces intelectual de identificare: sunt stabilite clasele și implicit interesele acestora, este observat potențialul conflict de interese, probabilitatea ca unele clase să acționeze pentru atingerea propriilor obiective, analizarea instituțiilor și a liderilor care participă la conflict²². În acest punct, critica lui Tilly față de modelul marxist cuprinde argumente punctuale, precum sprijinul muncitorimii pariziene pentru Bonaparte, alături de amploarea rezistenței față de lovitura de stat a acestuia, dar și argumente teoretice. Marx ignoră, crede Tilly, variabila organizatorică, precum și supoziția că reprezentanții claselor sau acestea constituie principalii actori politici²³.

Modelul durkheimian pornește de la postularea unei „conștiințe comune sau colective” manifeste, independente de acțiunea indivizilor: „un sistem determinat ce are o viață proprie”²⁴. Procesul permanent de diferențiere determinat de continua diviziune a muncii amenință primatul societății asupra intereselor individuale, iar noua conștiință comună apare încet, decalajul dintre conștiința

¹⁸ Charles Tilly (1978), *From Mobilization to Revolution*, Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, pp. 44-46.

¹⁹ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 48.

²⁰ Vezi Karl Marx, *Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte*, disponibil la <https://www.marxists.org/romana/m-e/1852/18-brumar/c01.htm>, 18.02.2023

²¹ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 12.

²² Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 14.

²³ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 14.

²⁴ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 17.

împărtășită și diferențiere luând forma anomiei. Societatea este în schema durkheimiană permanent supusă riscului unei situații în care urmărirea intereselor comune ale societății este periclitată de o evoluție mai rapidă a diferențierii în raport cu evoluția conștiinței comune (împărtășite). Acțiunea colectivă îmbracă astfel trei forme: rutina (reînnoirea mai rapidă a conștiinței comune în raport cu creșterea gradului de diferențiere), acțiunea anomică (contestarea crescută a credințelor împărtășite) și schimbarea restaurativă (revenirea societății în spațiul de echilibru manifest între cele două decalaje). Amplificarea decalajului, în linie durkheimiană, determină apariția unui număr tot mai mare de acțiuni anomice sau restaurative²⁵.

Implicațiile modelului durkheimian nu stau pentru Tilly atât în valențele intrinseci ale acestuia sau în ipotezele cu privire la natura actelor anomice și la relația lor în raport cu schimbarea socială, ci ca premisă a identificării originale a unei categorii de teorii ale revoluției: Huntington, Gurr, Davies, Johnson nu sunt parte a unei generații propriu-zise, așa cum susțin Foran sau Golstone, ci descendenții unei perspective durkheimiene asupra schimbării sociale și a acțiunii colective, datorită importanței pe care toți o acordă rolului cauzal al decalajului între elemente ale socialului în declanșarea revoluției. Huntington „transpus” în schema durkheimiană nu face altceva decât să înlocuiască ideea credințelor împărtășite cu instituționalizarea, diferențierea fiind subsumată modernizării²⁶. Asumpția implicită este că nivelul decalajului determină implicit amploarea și violența acțiunii colective/schimbării sociale.

De partea cealaltă, abordarea milliană pornește, din perspectiva lui Tilly, de la ideea că acțiunea colectivă reprezintă o urmărire conștientă și deliberată a intereselor individuale. Diferența față de perspectivele durkheimiene este dată de aserțiunea milliană că toate formele de acțiune colectivă exprimă același calcul rațional, neexistând forme multiple ale acestora, din perspectiva obiectivelor și a cauzalității²⁷. Tilly consideră că meritul principal al tezei lui Mill, precum și a celor care sunt influențate de ea, este de a contracara imagina mulțimii impulsive și irațională, care stă în spatele acțiunii colective, eșuând însă în a oferi un model concludent al revoluției, precum și o explicație a modului de formulare a intereselor individuale.

Perspectiva weberiană pornește pentru Tilly de la premisa că „structura și acțiunea unui grup derivă în mare parte din angajamentul lui față de un sistem particular de credințe”²⁸. Atașamentul unui număr în creștere de indivizi față de un sistem de credințe (datorită explicării coerente de către acesta a problemelor

²⁵ Émile Durkheim (2003), *Sociologia. Regulile Metodei Sociologice*, București: Antet, pp. 128-130.

²⁶ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, *op. cit.*, p. 21.

²⁷ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, *op. cit.*, pp. 36-37.

²⁸ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, *op. cit.*, p. 37.

cotidiene în raport cu vechiul sistem cultural/ religios) duce la extinderea grupului, care trebuie să se confrunte în acest moment cu problema rutinizării carismei. Actorul colectiv apare în urma depășirii acestei probleme (prin metode care influențează atât transformarea, cât și acțiunea sa viitoare). Schimbarea socială weberiană este, în interpretarea lui Tilly, rezultatul incidenței carismei, în opoziție cu autoritatea tradițională, și al extinderii raționalității birocratice²⁹. Principala problemă pe care Tilly o identifică în teoria lui Weber este reprezentată de lipsa unei explicații cauzale a apariției mișcărilor carismatice și a extinderii sau dispariției lor ulterioare³⁰, problemă pe care însă nici Tilly nu reușește să o explice coerent, statuând preferința sa pentru formule deja stabilite de organizare sau oricum existente în momentul în care procesul de acțiune colectivă începe să se deruleze³¹. Mai mult, pentru Tilly, Weber împărtășește convingerea lui Durkheim că schimbarea socială rapidă ia forma unor acțiuni colective diferite de cele de rutină³². Tilly consideră că această problemă a genezei actorilor colectivi și a mobilizării lor este manifestă și în cazul teoriilor de sorginte weberiană. Robert Ash și Joseph Gushfield, autorii „weberieni” discutați de Tilly, încearcă să argumenteze în favoarea unei origini structurale a mișcărilor, fiind weberieni numai în măsura în care accentuează ideea unei acțiuni colective ieșite din sfera rutinei, privilegiind însă nepermis de mult contextul în defavoarea acțiunii colective propriu-zise³³.

Individualism, procese și suveranitatea multiplă – Roderick Aya

Roderick Aya divide spectrul teoriilor revoluțiilor în trei categorii – teorii care au în vedere intențiile revoluționarilor, teorii care au în vedere rezultatele procesului revoluționar și teorii care pun accentul pe conceptul de suveranitate multiplă³⁴. Prima categorie - revoluțiile definite prin raportare la intențiile participanților - vede fenomenul drept o încercare de câștigare a puterii, „pentru a stabili o nouă lume morală și pentru a impune sau evoca *pattern*-uri radicale ale conduitei de zi cu zi”³⁵. Avantajul acestei definiții este reprezentat de capacitatea ei de a identifica precis revoluțiile, separându-le de loviturile de stat, care schimbă doar titularii puterii politice, de rebeliuni, împotriva abuzurilor politice, care nu urmăresc transformarea ordinii sociale, de

²⁹ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 39.

³⁰ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 40.

³¹ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 8.

³² Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., p. 39.

³³ Tilly, *From Mobilization to Revolution*, op. cit., pp. 41-43.

³⁴ Roderick Aya (1990), *Rethinking Revolution and Collective Violence. Studies on Concept, Theory and Method*, Amsterdam: Het Spinhuis, p. 14.

³⁵ Aya, *Rethinking Revolution and Collective Violence...*, op. cit., p. 14.

războaie civile sau de independență, care nu au drept scop instaurarea unei noi ordini sociale, respectiv de revoluțiile fasciste, susținute de elite care își mențin proprietatea și privilegiile. Aya identifică la nivelul acestui tip de definiție patru probleme:

- lipsa scopurilor transformării radicale a societăți la debutul revoluției;
- câștigarea puterii de către revoluționarii radicali abia după ce Vechiul Regim a fost puternic slăbit de acțiunea politică a moderaților;
- lipsa caracterului radical al proiectelor politice ale revoluționarilor;
- problema identificării grupurilor ale căror intenții sunt relevante. Aya notează că un număr ridicat de participanți nu au neapărat intențiile revoluționare atribuite de cercetători³⁶. Mai mult, un număr considerabil de revoluții încep în lipsa unor intenții revoluționare explicite și au finalități neașteptate pentru participanți.

Prin opoziție, problema definirii revoluțiilor în termenii rezultatelor este că, în lumina unei definiții comprehensive, inclusiv „marile revoluții” eșuează în îndeplinirea standardelor enunțate de cercetător³⁷. Aya pledează indirect în favoarea definirii revoluțiilor în jurul conceptului de suveranitate multiplă (duală), insistând însă că distincția rezultate – intenții – situație este relevantă în special pentru identificarea cu precizie a situațiilor revoluționare, care nu apar însă ca urmare a unor intenții revoluționare și nici nu se încheie cu rezultatele revoluționare scontate³⁸.

În opoziție cu cele trei modalități de definire a revoluției trecute în revistă, Aya formulează o critică extinsă față de ceea ce el numește „modelul vulcanic” al revoluției, ilustrat din punctul lui de vedere de operele lui Gurr, Davies, Johnson sau Feyerabend. Acesta pornește de la supoziția lui Gurr că nemulțumirile sunt cauza conflictului sau de la formularea lui Johnson că lipsa de satisfacție cu privire la o formă anume de societate este cauza fundamentală a revoluției³⁹. Modelul este „vulcanic” pentru că presupune o acumulare graduală a presiunilor/nemulțumirilor/lipsei de satisfacție, care, în lipsa unui dezechilibru, „erupe”, transformând semnificativ structura socială și politică a statului.

Principalele probleme ale acestei linii teoretice sunt reprezentate pentru Aya de generalizarea nepermisă a nemulțumirilor, dat fiind că autorii înscrși în acest curent nu fac referire la nemulțumirile precise ale unui grup identificabil, ci presupun existența unor nemulțumiri vagi și difuze, manifeste la nivelul întregii societăți; înlocuirea actorilor revoluționari preciși cu mase anonime; stabilirea unei relații cauzale între condiții sociale, nemulțumiri și revolte fără a

³⁶ Aya, *Rethinking Revolution and Collective Violence...*, op. cit., p. 15.

³⁷ Aya, *Rethinking Revolution and Collective Violence...*, op. cit., p. 16.

³⁸ Aya, *Rethinking Revolution and Collective Violence...*, op. cit., p. 19.

³⁹ Aya, *Rethinking Revolution and Collective Violence...*, op. cit., p. 22.